

KNIHA ČTVRTÁ

DALŠÍ POJEDNÁNÍ O MRÁVNÍCH ČTNOSTECH A ŠPATNOSTECH

1. Štědrosť. Marnotratnost, lakomství

Tolik tedy budíž pověděno o umětenosti; po ní promluhvme o štědrosti.* Zdá se, že jest střednosti co do statků; neboť štědrý člověk bývá chválen nikoli pro válečnou zdatnost, ani pro přednost, pro které bývá chválen člověk umětený, ani pro rozsudky, | nýbrž pro dávání. Stakem nazýváme všechno, čeho cena se měří penězi. Marnotratnost a lakomství jsou nadbytkem a nedostatkem co do statků; i připočítáme lakomství vždy těm, kteří usilují o statky | více než slušno, marnotratnosti pak přikládáme někdy vedlejší smysl, nazýváme totiž marnotratnými lidi nezdrženlivé a ty, kteří na svou nevázanost mnoho vydávají. Proto se také zdají býti zcela špatnými; neboť mají zároveň mnoho špatností. Ale vlastně to jméno není pro ně vhodné; marnotratníkem totiž jest ten, kdo má pouze jedno určité zlo, | že promarnňuje majetek; marnotratníkem však vůbec jest ten, kdo sám sebe ničí, neboť se zdá, že maření majetku jest také ničení sebe sama, ježto život jest onim podmáněm.

V takovém smyslu tedy pojímáme slovo „marnotratnost“.

1119^a 20^a

25

30

1120^a

5 Všeho, čeho se užívá, lze užívat dobře i špatně; | bohatství
 náleží k věcem užitečným; všeho pak nejlépe užívá ten, kdo
 má tu příslušnou ctnost; i bohatství tedy bude nejlépe užívat
 ten, kdo má ctnost, která se vztahuje k statkům. A to jest člověk
 štědrý. Zdá se pak, že užíváním statku jest náklad a vydávání;
 10 přijímání a šetření jest spíše nabyváním. Pročež | štědrému člo-
 věku více přislouší dávat tomu, komu má, nežli brát; odkud má,
 a nebrat, odkud nemá. Ctnosti zajisté náleží spíše dobře činit
 než dobro přijímat, a krásně jednat spíše než ošklivě nejed-
 nat; i není tajno, že s dáváním souvisí dobře činit a krásně jed-
 15 nat, s bráním pak | dobro přijímat a ošklivě nejednat. Také díky
 náleží jen tomu, kdo dává, nikoli tomu, kdo nebere, a tím více
 chvála. I jest snadněji nevrzit než dát; neboť člověk se méně rád
 vzdává vlastní věci, nežli přijímá cizí. A štědrými se nazývají
 20 jen ti, kteří dávají; ti, kteří neberou, | nebyvají chváleni co do
 štědrosti, ale ovšem co do spravedlnosti; ti však, kteří berou,
 nebyvají chváleni. Ze ctnostných lidí také štědří byvají takřka
 nejvíce milováni, neboť jsou užiteční, a to proto, že dávají.

2. Povaha štědrého člověka

25 Ctnostné skutky jsou krásné a konají se pro krásno. Tedy také
 štědrý člověk bude dávat pro krásno | a správně, totiž komu má
 dát, kolik a kdy a vůbec, co souvisí se správným dáváním. A to
 rád a bez nelibosti; neboť ctnostný skutek jest příjemný a bez
 nelibosti, nejméně pak působí bolest.

30 Ten však, kdo dává, komu nemá, anebo ne pro krásno, nýbrž
 z nějaké jiné příčiny, nebude nazván štědrým, nýbrž dosta-
 ne se mu nějakého jiného jména. Ani ten, kdo dává s bolestí;
 | vždyť by raději volil peníze než krásný skutek, a takové smýš-
 lení nepřislouší štědrému člověku. Ani nebude brát tam, odkud
 nemá; neboť takové brání nepřislouší člověku, který peněz nece-
 ní. Nebude pak asi ani zebравý; neboť nepřislouší člověku, který

dobře čini, aby snadno přijímal dobrodíní. Ale bude brát odtud,
 odkud má, například z | vlastního jmění, ne že by to bylo krás-
 né, nýbrž že jest to nutné, aby mohl dávat. Ani nebude zane-
 dbávat svého vlastního jmění, ježto právě jim chce někomu
 pomáhat. Ani nebude dávat leckomu, aby měl z čeho dávat,
 5 komu má, kdy a kde jest to krásné. Ušlechtilé | smýšlející člo-
 věk překročuje v dávání docela i míru, aby pro sebe samého
 ponechal méně; neboť to jest vlastností štědrého člověka, že
 se neohlíží sám na sebe.

Štědrost se posuzuje podle příslušného jmění; nezáleží totiž
 v množství darů, nýbrž ve smýšlení dárce, a toto dává podle
 10 velikosti jmění. Nic tedy nevádí, | aby byl více štědrý ten, kdo
 dává méně, dává-li z mála.

Štědřejšími se zdají být ti, kteří si jmění nevydobyli, nýbrž je
 převzali. Neboť nezkusili nedostatek a všichni lidé milují více
 15 svoje vlastní dílo, jako rodiče a básníci.

Štědrý člověk nemůže snadno zbohatnout, | ježto není ani
 hrabivý, ani neschrání majetku, ale rád rozdává a peněz si
 necení pro ně samy, nýbrž jako prostředku k dávání. Proto se
 také vyvíjká štěstí, že lidé, kteří jsou toho nejvíce hodni, byva-
 jí nejméně bohati. Ale stává se to nikoli bez důvodu; neboť
 nemůže mít majetek ten, kdo se nestará, aby jej měl, jak tomu
 20 byvá | ve všem ostatním.

Štědrý člověk však nebude dávat, komu nemá, ani kdy nemá,
 ani co jiného takového; nejednal by totiž již podle toho, co při-
 slouší štědrosti, a kdyby na to majetek vynaložil, neměl by na
 to, na co vynakládat má. Neboť dle našeho tvrzení štědří jest
 ten, kdo vydává podle míry jmění, a na to, na co má, ten pak,
 kdo v tom míru překročuje, jest | marnotratný. Proto tyrany
 nenazýváme marnotratnými; neboť se nezdá být snadné, aby
 25 při množství majetku překročili míru darů a výlohami.

Když tedy štědrost jest středomostí co do dávání a brání peněz,
 štědrý člověk dá a vynaloží na to, nač má a kolik má, stejně
 30 ve věcech malých | i velkých, a to rád; bude také brát odtud,

1121^a odkud má a kolik má. Poněvadž totiž ctnost jest středem pro obojí, v obojím se bude chovat, jak má. Neboť takové brání souvisí se slušným dáváním, není-li takové, jest mu protivné; vlastnosti tedy, které souvisejí, vyskytají se zároveň u téhož člověka, protivné však zřejmě | nikoli. Kdyby se mu však přihodilo, že by peníze vynaložil způsobem, který odporuje tomu, co jest přiměřené a krásné, bude toho litovat, ač mírně a jak má; neboť ctnosti náleží mít lhost a nelhost z toho, z čeho má a jak má. Se štědrým člověkem rád také jednáme v peněžních záležitostech; | neboť dovede snést křivdu, ježto peněz neměl, a více se horší, jestliže opomenul vynaložit na něco, na co měl, než lituje, jestliže vynaložil na něco, na co neměl, i nemá zalíbení v Simónidovi.¹

3. *Povaha marnotratníka a lakomce*

10 Marnotratný člověk naopak chybuje i v tom; neboť se ani neraduje z toho, z čeho má, ani jak má, ani nemá nelhosti; to se nám více ozejmí dále.

15 Řekli jsme, že marnotratnost a lakomství jsou nadbytkem a nedostatkem, a to ve dvou věcech, v dávání a brání; neboť i náklad počítáme k dávání. Marnotratnost tedy překročuje míru v dávání a nebrání, v brání pak míry nedosahuje, kdežto lakomství v dávání míry nedosahuje, | v brání však překročí, ale pouze v malíčkostech. V marnotratnosti obojí stránka nebyvá zcela spolu spojena – není totiž snadno všem dávat a odnikud nebrat; neboť záhy se nedostává jmená dávajícím soukromníkům, kteří se právě zdají býti marnotratníky –; neboť 20 takový člověk se zdá býti nemálo lepší | než lakomý. Může totiž býti snadno vyléčen věkem nebo nedostatkem a přijít ke středu. Neboť má vlastnosti štědrého člověka; dává totiž a nebere, jenže ani to, ani ono nekoná způsobem správným a příslušným. Kdyby tedy tomuto zvykl nebo nějak jinak se změnil.

25 byl by štědrý; bude totiž dávat tomu, komu má, | a bude brát tam, odkud má. Proto se také zdá, že povahou není špatný; neboť v dávání a nebrání nepřekročuje míry ani člověk neslechťný; ani podlý, nýbrž pošetilý. Ten, kdo jest tímto způsobem marnotratný, zdá se býti mnohem lepší než lakomce, jednak z uvedených důvodů, jednak proto, že pomáhá mnohým, ten- 30 to však nikomu, | ani sám sobě; ale mnozí marnotratníci, jak jsme uvedli, jednak berou odtud, odkud nemají, jednak jsou v tom lakomci. Hrabivými pak se stávají proto, že chtějí sice činit vyloby, ale snadno to činit nemohou. Brzy | se jim totiž nedostává prostředků. Bývají tudíž nuceni, aby si je zjednávali odjinud. Zároveň pak nic nedbají krásna a berou lehkomy- 35 slně a odkudkoli; mají totiž jen náklonnost dávat, ale nezáleží jim na tom, jak a odkud. Proto ani jejich dary nejsou projevem užlechtilého smýšlení; nejsou totiž ani krásné, ani se pro to | neprokazují, ani jak se sluší; spíše někdy obohacují ty, kteří by se měli sami přičinit, a lidem počtívým by nedali nic, kdež- 5 to pochlebníkům anebo lidem, kteří jim zjednáávají nějaké jiné potěšení, mnoho. Proto také mnozí z nich jsou nevázaní; lehkomyšlně totiž rozhazují a utrácejí na prostopášnosti, a protože nežijí pro | krásno, kloni se k rozkošim.

10 Na takové zcestí se tedy dostává marnotratník, nemá-li správného vedení. Kdyby se mu ho však dostalo, snad by přišel ke středu a na správnou cestu. Ale lakomství jest nevyléčitelné. Zdá se totiž, že stáří a každá slabost činí lidi lakomými. Lakomství jest také pro lidi přirozenější | než marnotratnost; 15 většina lidí totiž jest spíše hrabivá než rozdávající.

Lakomství má také širší rozsah a jest mnohotvaré; zdá se totiž, že jest mnoho způsobů lakomství. Neboť ježto záleží ve dvou věcech, v nedostatku dávání a v nadbytku brání, nebyvá u všech úplně, nýbrž jest to rozděleno; | jedni překročí míru v brání, 20 druhí zas jí nedosahují v dávání. Neboť všichni ti, kteří mají taková pojmenování jako spořivci, skrblicí, držgrešlové, nedosahují míry v dávání, ale nebaží po cizím, aniž chtějí brát, jedni

- 25 z jakési slušnosti a opatrnosti před haněností | – někteří totiž se zdají tomu vyhýbat nebo alespoň ujišťují, že se tomu vyhýbají proto, aby snad později nebyli nuceni vykonat něco haněného. K těmto pak náleží také člověk skoupý a každý takový; jmenuje se tak od nadbytku zásady nic nedávat –, jiní se zase zdržují cizího z bázně, ježto není snadno, aby sám z majetku druhých | bral, druhí však z jeho nikoli, spokojí se tedy s tím, aby ani nebrali, ani nedávali; druhí opět v brani překročují míru a berou odevšad a všechno, jako ti, kteří provozují nedůstojné živnosti, kuplíři a všichni podobní, i lichváři, kteří malé částky půjčují na vysoké úroky. | Všichni tito totiž berou odtud, odkud nemají, a tolik, kolik nemají. Zdá se, že jest jim společná haněbná ziskuchtivost. Neboť všichni berou na sebe hanbu pro zisk, a to i pro zisk skrovný. Nenazýváme totiž lakomými ty, kteří berou velké množství tam, odkud nemají, a to, co brát nemají, | jako například tyraný, kteří plenívají města a obráží svatyně, nýbrž nazýváme je spíše špatnými, bezbožnými a nespravedlivými. Ale přece k lakomcům náleží hráč v kostky, zloděj a lupič. Jsou totiž chtiví haněného zisku. Neboť obojí se namáhají pro zisk a berou na sebe hanbu, | i podstupují jedni největší nebezpečí pro lup, druhí se obohacují ze svých přátel, jimž by měli dát. Obojí tudíž, ježto chtějí vyzískat tam, kde nemají, jsou chtiví haněného zisku. A každé takové brání jest tedy lakotou. A tak se právem lakomství jmenuje opakem štědrosti; jest totiž větším zlem než | marnotratnost a chybje se v něm více než v marnotratnosti, o které byla řeč výše.

4. Velkorysost. Malichernost, nevkus, okázalost

O štědrosti tedy a o opačných špatnostech tolik bud' pověděno. S tím asi souvisí promluvit také o velkorysosti.* Neboť se zdá, že i tato jest jakousi ctností co do statku. | Ale nevztahuje se jako štědrost ke všem skutkům v peněžních záležitostech,

tech, nýbrž pouze k nákladným; v tom převyšuje štědrost velikost. Neboť, jak již jméno (*megaloeprepeia*) naznačuje, jest to slušný náklad (*prepusa dapané*) ve velkém měřítku (*en megethei*). Velkost jest však pojem vzlažný; není totiž tenlýž náklad u toho, kdo vystrojuje válečnou loď, jako u toho, | kdo vypravuje sváteční poselství.* A to, co jest slušné, řídí se osobou, okolnostmi a předmětem. Ten, kdo vynakládá, jak slušno, ve věcech malých nebo mírných, nenazývá se velkorysým, jako například když se řekne „často jsem žebráku dával“, nýbrž ten, kdo tak činí ve věcech velkých. Velkorysý člověk totiž jest užlechtilý a štědrý; štědrý člověk však proto není ještě velkorysý.

Nedostatek takového stavu se nazývá malicherností, nadbytek pak nevкусem a okázalostí a jaké ještě jsou takové vlastnosti, které nepřekročují velikosti v tom, v čem mají, nýbrž se blýskají v tom, v čem nemají a jak nemají. O těch však promluvíme později.

Velkorysý člověk se podobá člověku rozumnému. | Doveďte totiž uvážít to, co se sluší, a obětovat přiměřeně velký náklad. Neboť, jak | jsme řekli na začátku, * duševní stav se určuje činnostmi a předměty, jichž se týká; a tu náklad, který velkorysý člověk přináší, jest velký a slušný. Taková jsou tedy i jeho díla; tak totiž i velký náklad bude slušný, bude-li přiměřeny svému předmětu. A tak dílo | má být hodno nákladu a náklad díla, nebo je i převyšovat. Takový náklad pak velkorysý člověk obětavě vynaloží pro krásný účel; neboť toto jest ctnostem spo- lečné. I vynaloží její rád a ochotně; neboť přílišně počítání bylo malicherné. A tak bude asi spíše uvažovat, jak by to bylo nejkrásnější a nejslušnější, než co to bude stát a aby to stálo | co nejméně. Nutně tedy velkorysý člověk ze svých prostředků vynaloží to, co má a jak má. Než v tom jest to „veliké“ člověka velkorysého, to jest ve velikosti obětí, která, i když se štědrost projevuje v týchž věcech a i když náklad je stejný, vytvoří dílo velkolepější. Neboť | hodnota majetku a díla není stejná. Majetek totiž jest nejvíce hodnotný, má-li větší cenu, například zla-